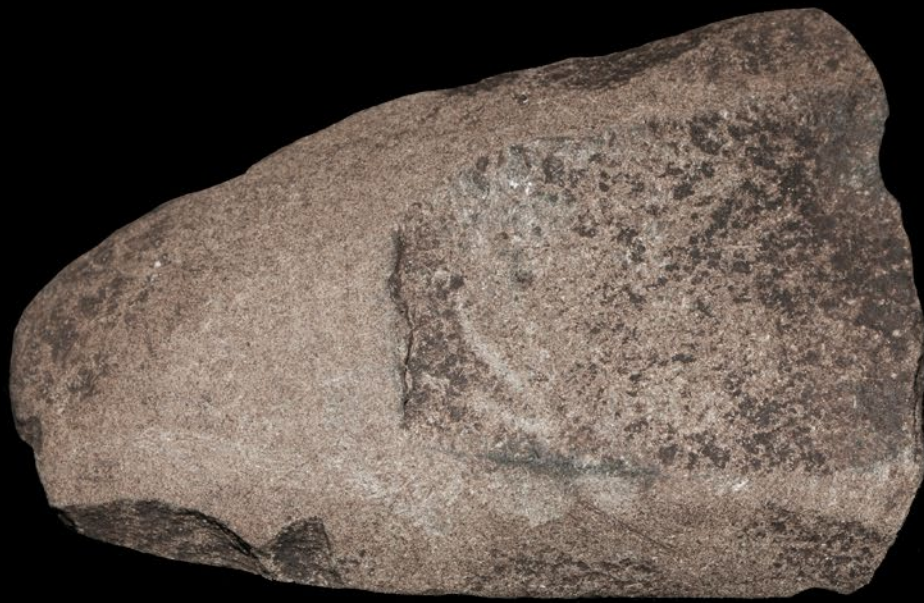

Senmesolitiska säl- jägare vid Ölands dåtida norra udde

Arkeologisk förundersökning 2016–2017

Alböke 2:3, Alböke sn, Borgholm kn, Öland

Kenneth Alexandersson

Arkeologisk rapport 2017:19

MUSEIARKEOLOGI SYDOST
– en del av Kalmar läns museum

Senmesolitiska säl- jägare vid Ölands dåtida norra udde

Arkeologisk förundersökning 2016–2017

Alböke 2:3, Alböke sn, Borgholm kn, Öland

Författare	Kenneth Alexandersson
Copyright	Kalmar läns museum 2017
Redaktion	Helena Victor, Stefan Siverud
Kartor	Publicerade i enlighet med tillstånd 507-98-2848 från Lantmäteriverket
Omslagsbild	Grönstensyxa F22
Förlag	Kalmar läns museum
ISSN	1400-352X

Abstract

Keywords: Öland, Alböke, Late Mesolithic, Disposal layer, Transverse arrowhead, Seal bones, Fish bones, Toothed bone point

Sjöström Stenförädling AB are planning for a new limestone quarry at Alböke on eastern Öland. During spring 2016, an archaeological survey was carried out by Knaton AB. The survey showed prehistoric remains in the area as, cultural layers, knapped flint and a grave. The archaeological features that were documented during the archaeological survey was concentrated in two different areas, one in the north and one in the south (Nilsson 2016).

For a total of 5 days at the beginning of November 2016 Museiarkeologi sydost/Kalmar County Museum, carried out an archaeological trial excavation on the property Alböke 2:3. In March 2017 a supplementary trial excavation was conducted. During the trial excavation, no archaeological features were found in the southern area. On the other hand, in the northern part the survey revealed several archaeological features.

Just outside the investigation area there were ruins after a small croft. According to the church books, Olaus Eliasson lived here together with his wife Ingrid since 1841. The croft, called Aronas, was finally abandoned around 1900. The small croft itself is situated outside the exploitation area, but the remains of a small shed with associated walls were found in the survey area

A large part of the survey area consisted of arable land connected to the croft. An initial metal detector survey showed several younger metal items that could be linked to the use of the croft, including two brass buttons and coin from 1881. In addition to this, prehistoric metals were found in the form of an agraff button from the Migration Period and a small bronze buckle. The agraff button was found just some centimeter down in the ground and probably originated from a destroyed grave, which suggests that the area has been stirred in modern times. There was also the lower part of a broken erected stone found in the area. Perhaps a conclusion of the grave field, just north of the survey area.

The investigation revealed a dark and strongly soot-colored cultural layer with fire cracked stones, animal bones and knapped flints. The artifacts in the culture layer consisted of flint, quartz and a toothed bone point. The layer also contained a large amount of animal bone. A preliminary osteological analysis resulted mainly in seal and fish bone. The flint material consisted primarily of production waste, but there were also some formal tools as scrapers and a transverse arrowhead. On the beach-ridge a ground stone ax, scattered flints and bones was found. Two seal bones were ¹⁴C-dated to late Mesolithic.

Innehåll

Innehåll	5
Sammanfattning	7
Inledning	9
Topografi och fornlämningsmiljö	11
Genomförande	12
Undersökningsresultat	15
Södra området, Delområde 2	15
Norra området, Delområde 1	15
¹⁴C-dateringar	24
Tolkning	25
Åtgärdsförslag	28
Referenser	30
Tekniska och administrativa uppgifter	33
Bilagor	35

Figur 1. Länskarta med den arkeologiska förundersökningen markerad.

Sammanfattning

Med anledning av att Sjöström Stenförädling AB planerar för en ny bergtäkt vid Alböke på östra Öland genomförde Museiarkeologi sydost/Kalmar läns museum en arkeologisk förundersökning på fastigheten Alböke 2:3. Förundersökningen genomfördes under sammanlagt 5 dagar i början av november 2016 och i mars 2017. Den del av undersökningen som genomfördes i mars utgjordes av en kompletterande förundersökning av ett område som inte ingick i det ursprungliga förundersökningsområdet.

Vid den arkeologiska utredning (steg 2) som genomfördes under våren 2016 konstaterades i samband med utredningsschaktningen att det fanns förhistoriska lämningar i området: anläggningar, kulturlager, slagen flinta och en flatmarksgrav. Lämningarna som dokumenterades vid utredningen återfanns inom två olika delområden, ett i norr och ett i söder (Nilsson 2016). Vid den arkeologiska förundersökningen framkom inga lämningar i det södra området, medan det framkom omfattande lämningar i den norra delen.

Strax utanför exploateringsområdet, i den norra delen, återfinns en äldre torplämning. Enligt kyrkoböckerna bodde Olaus Eliasson här tillsammans med hustrun Ingrid sedan 1841. Torpet, som kallades Aronas, övergavs slutligt runt 1900 (Barbro Augustinsson, muntligt). Själva torpet ligger utanför exploateringsområdet men resterna efter en mindre ekonomibygnad med tillhörande murar återfanns inom området. Den inledande metalledetektoravsökningen visade att det inom den äldre åkermarken och uppe på strandvallen fanns en del yngre metaller som kunde kopplas till torpets användningstid, bl.a.

två knappar och en ettöring från 1881. Utöver detta återfanns förhistoriska metaller i form av ett bronsspänne samt en agraffknapp i brons från folkvandringstid uppe på själva strandvallen. Åtminstone agraffen pekar på att den ursprungligen härrör från en grav, samtidigt låg metallerna ytligt vilket antyder att det området blivit omrört i modern tid. Inom området fanns en avslagen rest sten. Vid undersökningen konstaterades att den inte står i en modern ägo gräns och att den inte blivit rest i modern tid. Det rör sig eventuellt om en början eller avslutning på det gravfält som finns i omedelbar anslutning norr om gravfältet. Metalledetektoravsökningen visade också att fanns ett större antal patronhylsor och deformerade kulor i området. På patronhylsornas nummerbeteckningar framgick att ammunitionen var tillverkad från 1940-talet fram till 1980-talet. Militärammunition som sannolikt har ett ursprung i militär eller hemvärnsövningar. En stor del av de deformerade kulorna framkom i anslutning till två relativt flacka gropar i strandvallen, med ett par större stenar synliga i ytan. Groparna kan vara lämningar efter någon form av övningskjutmål.

Vid undersökningen framkom också ett senmesolitiskt kulturlager med ett rikligt fyndmaterial i den äldre åkermarken. Lagret var mörkt och kraftigt sotfärgat, med fläckvisa koncentrationer av skörbränd sten. Artefakterna i kulturlagret utgjordes av slagen flinta, kvarts och en tandad benspets. I lagret framkom också ett rikligt animaliskt benmaterial. En preliminär och över-siktlig osteologisk analys visar att det huvudsakligen rör sig om säl och fiskben. Det bearbetade flintmaterialet, som till stor del utgjordes av or-

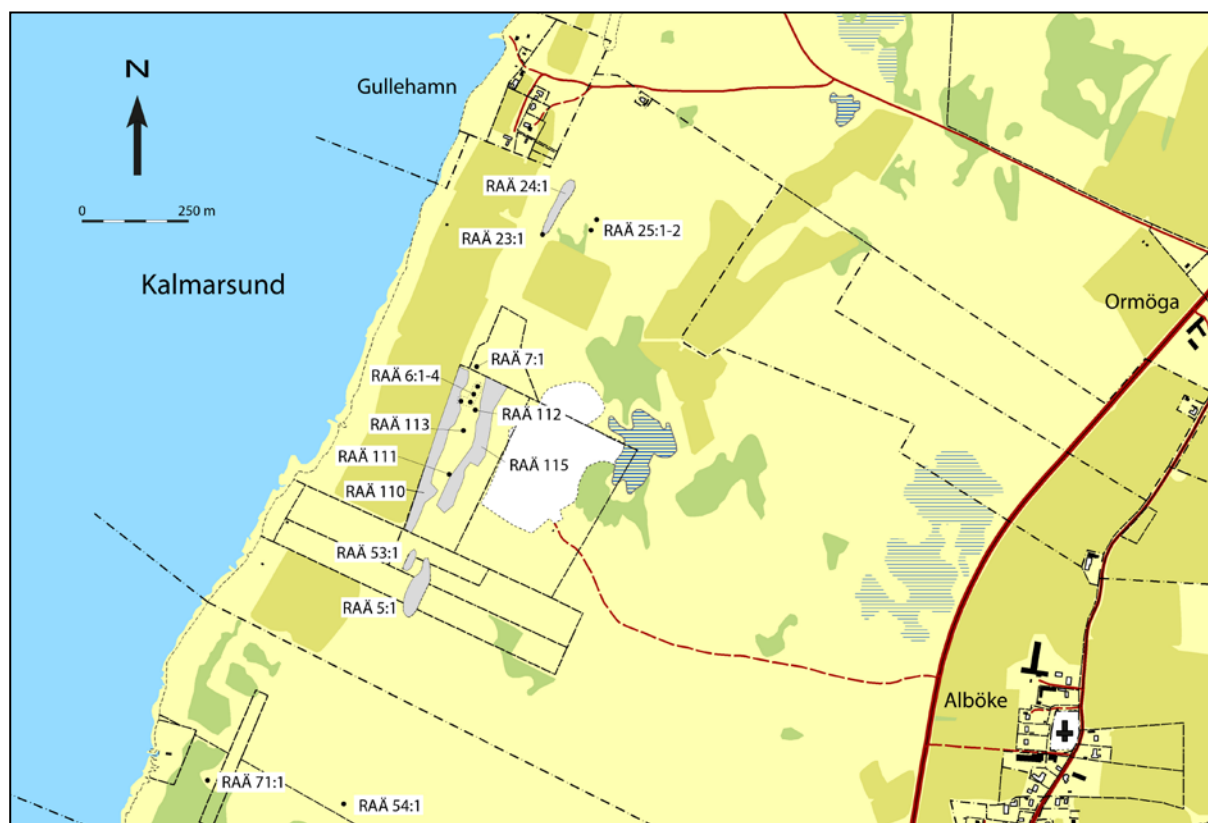
dovicisk flinta bestod huvudsakligen av produktionsavfall, men det fanns även enstaka formella redskap i form av skrapor och en tvärpil. Sannolikt är den flatmarksgrav som framkom vid den arkeologiska utredningen samtida med de senmesolitiska lämningarna. På själva strandvallen

framkom en grönstensyxa samt enstaka flintor och ben. Den tandade benspetsen, flintmaterialet, benmaterialet och den sannolikt samtida graven gör att lämningarna påminner starkt om den boplats som undersöktes vid Alby på sydöstra Öland under början av 1970-talet.

Inledning

Med anledning av att Sjöström Stenförädling AB planerar för en ny bergtäkt vid Alböke 2:3 genomförde Knaton AB en arkeologisk utredning steg 2 i området under våren 2016 (Nilsson 2016). I samband med detta konstaterades att det fanns förhistoriska anläggningar, kulturlager, slagen flinta och en flatmarksgrav inom två delar av området.

Utredningen följdes av en arkeologisk undersökning som genomfördes under tre dagar i början av november 2016, samt en utökad förundersökning i mars 2017. I rapporten kommer resultatet från de två förundersökningarna att vävas ihop i presentationen.

Figur 2. Ett utdrag ur FMIS som visar de registrerade lämningarna i anslutning till förundersökningsområdet.

Raä nr	Lämningstyp	Datering	Anmärkning
Alböke 5:1	Gravfält	Brons-/järnålder	10 synliga gravar
Alböke 6:1–4	Stensättningar	Brons-/järnålder	Övertorvade
Alböke 7:1	Stensättning	Brons-/järnålder	Övertorvad
Alböke 23:1	2 klumpstenar	-	I stenmur
Alböke 24:1	Gravfält	Brons-/järnålder	10 synliga gravar
Alböke 25:1	Skeppsättning	Brons-/järnålder	Stenfylld, övertorvad
Alböke 25:2	Stensättning	Brons-/järnålder	Övertorvad
Alböke 53:1	Uppgift om gravfält	-	Saknas
Alböke 54:1	Stensättning	Brons-/järnålder	Övertorvad
Alböke 71:1	Fyndplats för slagen flinta	Sten-/Bronsålder	1 flinta
Alböke 110	Äldre stentäkt		
Alböke 111	Stensättning	-	Avfärdad vid utredning
Alböke 112	Torplämning	Historisk tid	
Alböke 113	Skålgropar	Bronsålder	På sten i mur
Alböke 115	Grav- och boplatssområde	Stenålder	FU-området

Tabell 1. De registrerade lämningarna på kartbilden ovan.

Topografi och fornlämningssmiljö

Fastigheten Alböke 3:2 ligger på västra Öland, drygt 1,5 kilometer nordväst om Alböke kyrka och ca 9 km norr om Köpingsvik (fig. 1). Förundersökningsytan ligger på nivåer mellan 15–20 m ö h. Landborgskanten löper i nordsydlig riktning, längs den västra kanten av området. Uppe på Landborgskrönet återfinns strandvallen efter ancylostansgressionens högsta nivå. Under såväl ancylostans- som littorinatransgressionen har området legat i anslutning till Ölands dåvarande norra udde. Öster om undersökningsområdet utgörs det omgivande landskapet av betad alvarsmark där kalkstensberggrunden ställvis går i dagen. I direkt anslutning till den nu planerade täkten finns en äldre, idag aktiv bergtäkt. Längs exploateringsområdets västra kant finns tydliga spår efter äldre bergtäkter, vilka fortsätter åt både norr och söder. En stor del av den yta som ingick i det ursprungliga förundersökningsområdet utgjordes av äldre åkermark och finns redovisad som sådan på det ekonomiska kartbladet från 1940-talet. Medan den utökade förundersökningen huvudsakligen berörde strandvallen.

Från gränsen mot Köping socken upp till Äleklin- ta löper ett band av gravfält och ensamliggande gravar och som kan kopplas till littorinatransgressionens strandvall (Holgersson & Holgersson 1987). I området finns även ett mindre antal husgrunder och boplatser från sten- och järnålder. Vid Ölandsprojektets boplatinventering i mitten 1990-talet registrerades flera boplatser i Alböke socken, framför allt i åkermarken öster om väg 136. Sannolikt finns det ett stort mörkertal i antalet boplatser från såväl sten, brons som järnålder. I stora delar av närområdet används marken huvudsakligen till betesmark, medan boplatserna huvudsakligen är funna i öppen åkermark. Antalet genomförda arkeologiska undersökningar i Alböke socken är fåtaliga. Detta står i stark kontrast till förhållandet i Köping socken.

I området finns ett flertal registrerade fornlämningar varav ett flertal nyregistrerades vid den arkeologiska utredningen; äldre stentäkt, grav- och boplatsoområde, äldre torpbebyggelse och en skålgropsförekomst (fig. 2, tab. 1).

Genomförande

Med resultatet från den arkeologiska utredningen som grund delades förundersökningsområdet upp i två olika delytor, ett i norr (8 000 m²) och ett mindre i söder (ca 2 400 m²). I och med den utökade förundersökningen tillkom ett ca 2 000 m² stor yta i det norra området som omfattade delar av strandvallen öster om det ursprungliga förundersökningsområdet (fig. 3). Vid förundersökningen grävdes totalt 22 schakt, 18 i det norra delområdet och 4 i det södra (fig. 4).

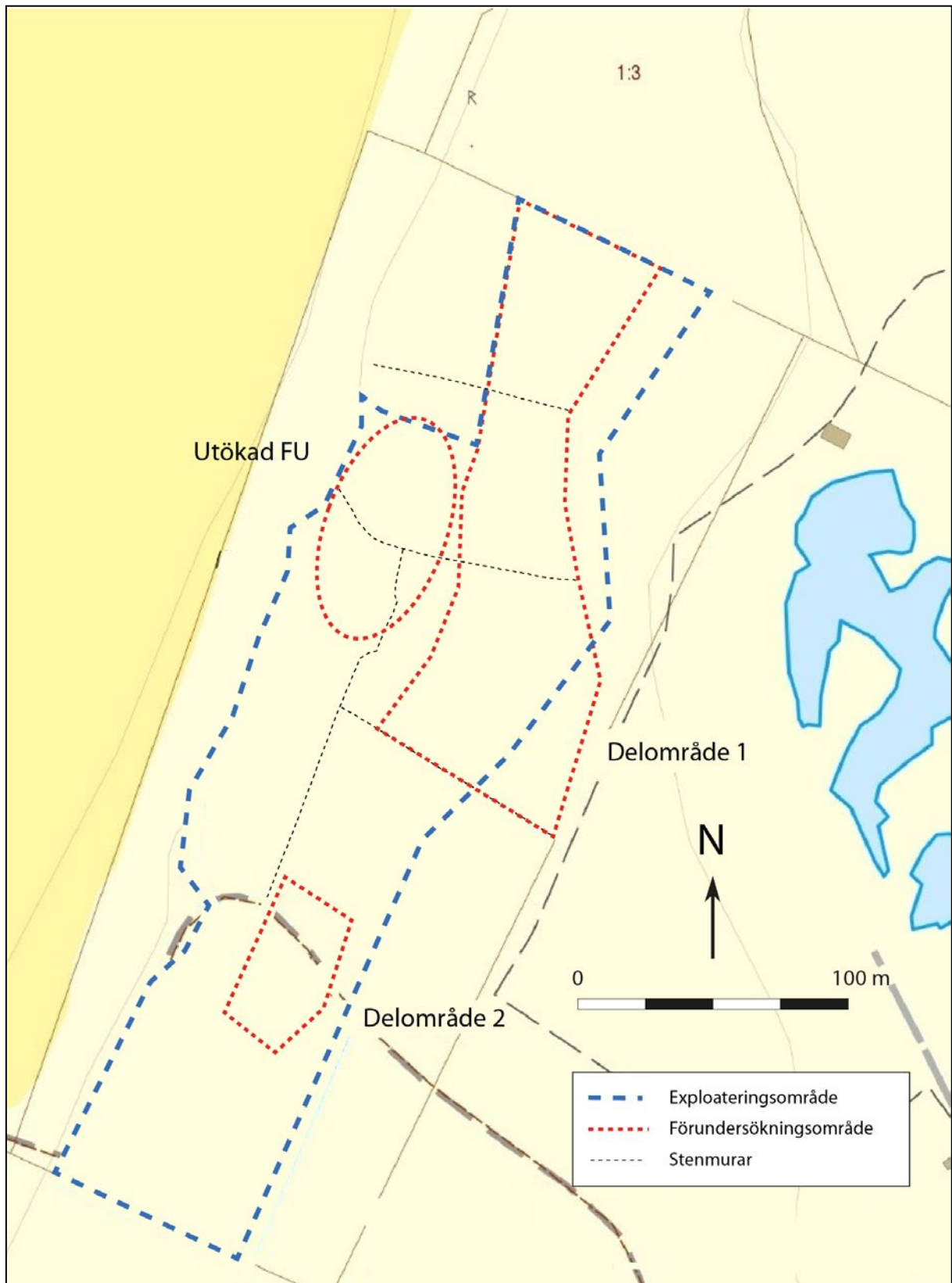
Inledningsvis genomfördes en okulär översyn av området. I samband med denna konstaterades att det fanns en oregistrerad avslagen rest sten i området, som förbisetts vid den arkeologiska utredningen. Stenen återfanns inom exploateringsområdet, men utanför den yta som definierats som det primära förundersökningsområdet.

Som steg två genomfördes en metalldetektoravsökning i det primära förundersökningsområdet. Efter kontakt med länsstyrelsen gjordes också en ytterst begränsad avsökning strax väster om

det definierade förundersökningsområdet, men inom det tilltänkta exploateringsområdet, vilken visade att det fanns förhistoriska metaller i området. Förundersökningen genomfördes i form av sökschaktning med maskin, huvudsakligen i den äldre åkermarken. Det undersöktes även tre mindre provrutor i kulturlagret för att få ett grepp om innehållet i lagret.

Den avslagna resta stenen och metallfynden gjorde att Länsstyrelsen förordade att det skulle genomföras en utökad förundersökning. Vid den utökade förundersökningen genomfördes en metalldetektoravsökning uppe på strandvallen. Uppe på strandvallen undersöktes också ett antal provrutor, varav en togs upp i anslutning till den avslagna resta stenen, i syfte att konstatera om den berörts av sentida markarbeten.

Samtliga anläggningar, lösfynd och kulturlager som framkom samt undersökta schakt och sökrutor mättes in och registrerades digitalt.

Figur 3. Områdesplan med de två primära förundersökningsytorna samt den tillkommande förundersöknytan på strandvallen markerad.

Figur 4. Områdesöversikt med förundersökningschaktens placering och numrering.

Undersökningsresultat

Södra området, Delområde 2

Ytan som skulle förundersökas inom det södra området var ca 60 x 40 meter stor (fig. 3). Vid utredningen hade det konstaterats att det fanns ett mindre antal anläggningar i området. Området låg huvudsakligen inom en yta där strandvallen breder ut sig varför marken var väl-dränerad.

I de fyra schakt som grävdes vid förundersökningen kunde det inte konstateras några säkra förhistoriska anläggningar eller lager inom området (fig. 4).

Norra området, Delområde 1

Ytan som skulle förundersökas i den norra delen av förundersökningsområdet var större, ca 200 x 40 meter stor (fig. 3). Vid den arkeologiska utredningen hade det konstaterats att det fanns rikligt med förhistoriska lämningar. Det primära förundersökningsområdet utgjordes i det närmaste uteslutande av äldre åkermark, medan den tillkommande ytan utgjordes av en äldre strandvall från littorinatransgressionen. Åkermarken har inte odlats i modern tid och kan kopplas till den äldre torplämningen som återfinns strax utanför exploateringsområdet. Huvuddelen av de undersökta schakten grävdes i den äldre åkermarken. Ställvis låg ploglagret direkt på den underliggande kalkstensflisan. Med hjälp av geospjut konstaterades att kalkstensflisan sällan låg djupare än 25–40 cm. Detta i kombination med den flacka topografin, öster om strandvallen, innebar att marken i denna del av förundersökningsområdet var svårdränerad och ställvis vattensjukt (fig. 5). Vid schaktningsarbetet användes en grävmaskin vilken hade stora problem att köra i delar

Figur 5. Topografin och närheten till den underliggande kalkstensflisan gjorde att marken ställvis var vattensjuk. Schakt 36. Foto taget från väster.

området, varför schaktningen bitvis kompletterades med sondering med geospjut för att kunna bedöma kulturlagret utbredning. Marken i den äldre åkermarken var relativt stenfri medan det i strandvallen var kraftigt stenbundet (fig. 6).

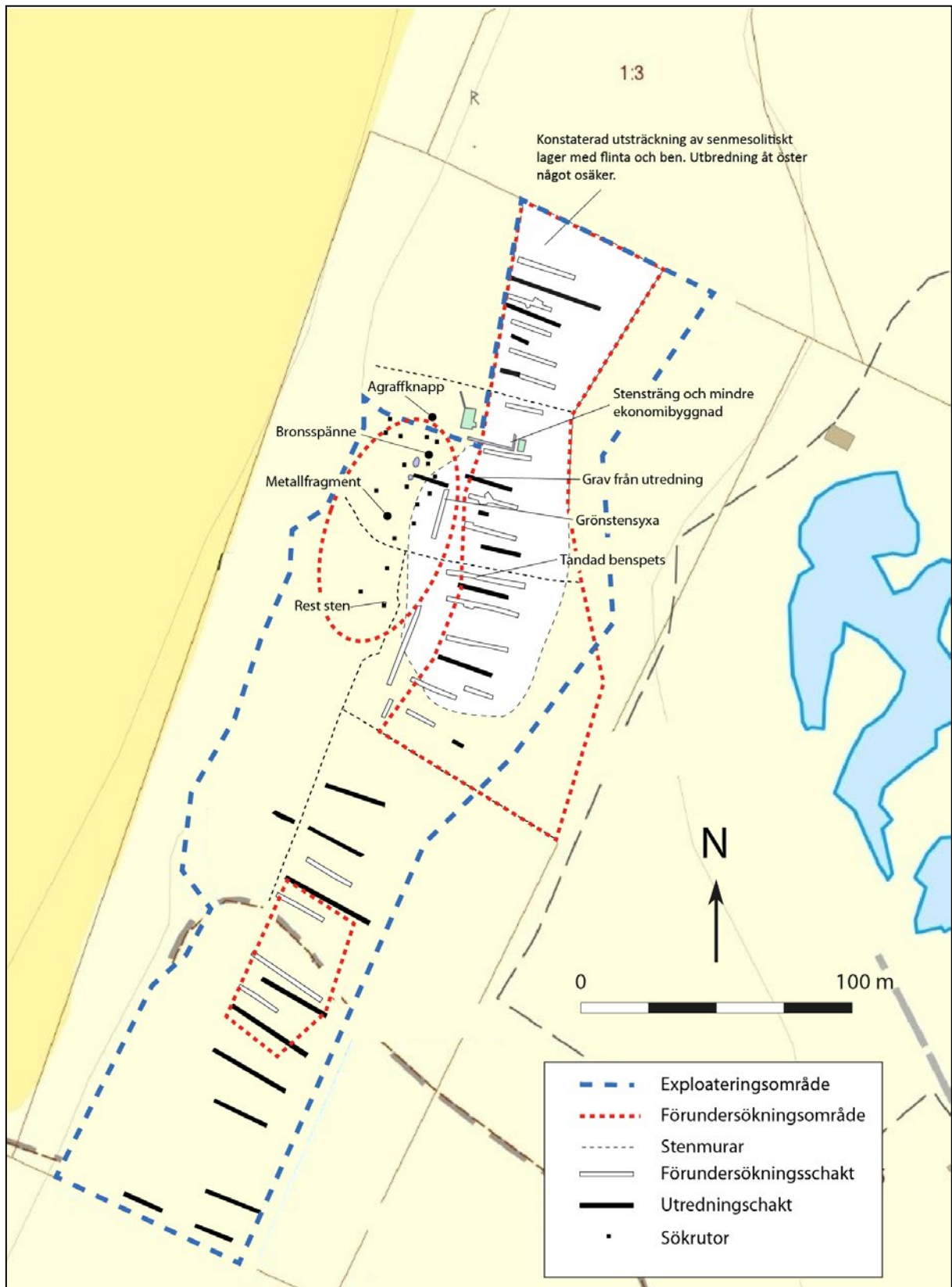

Figur 6. Ett av de sökschakt (schakt 61) som grävdes i strandvallen. På bilden ses det kraftiga inslaget av större sten. I den hitre änden av schaktet kom den lilla grönstensyxan (F22). Foto taget från norr.

Anläggningar och kulturlager

Vid undersökningen framkom ett större sammanhängande svart och sotigt kulturlager. Fyndmaterialet från lagret utgjordes av ett bearbetat litiskt material. Tjockleken på kulturlagret varierade och var som tjockast uppemot 20 cm tjockt. Utbredning av kulturlagret åt öster var som redan beskrivits svåravgränsat p g a. av de rådande markförhållandena (fig. 7). Tydligt är dock att det speglar omfattande aktiviteter på platsen. I kulturlagret tillvaratogs ett fyndmaterial som utgjordes av en stor mängd brända/obrända ben, slaget stenmaterial samt ett benredskap (F73).

Vid förundersökningen mättes det in 17 mörkfärgningar varav 13 undersöktes. Av de undersökta mörkfärgningarna visade sig endast 2 vara anläggningar; en härd och en nedgrävning. De resterande utgjordes av kulturlagerrester eller stenlyft. Kulturlagrets mörka och sotiga karaktär innebar dock att det ställvis fanns uppenbara svårigheter med att konstatera om det fanns eventuella nedgrävningar. I lagret fanns ett flertal tydliga koncentrationer av skörbränd sten. I schakt 46 fanns en tydlig koncentration av härdar, vilka inte undersöktes (fig. 8).

Figur 7. Områdesplan med de anläggningar och delar av de fynd som framkom i förundersökningsschakten, samt flatmarksgraven från utredningen markerad.

Figur 8. Foto över schakt 36 taget. Det mörka och sotiga kulturlagret är tydligt i bildens nederkant. I schaktets överkant syns de härdar och koncentrationer med skörbränd sten som framkom i schaktets västra del (se även fig. 9). Foto taget från öster.

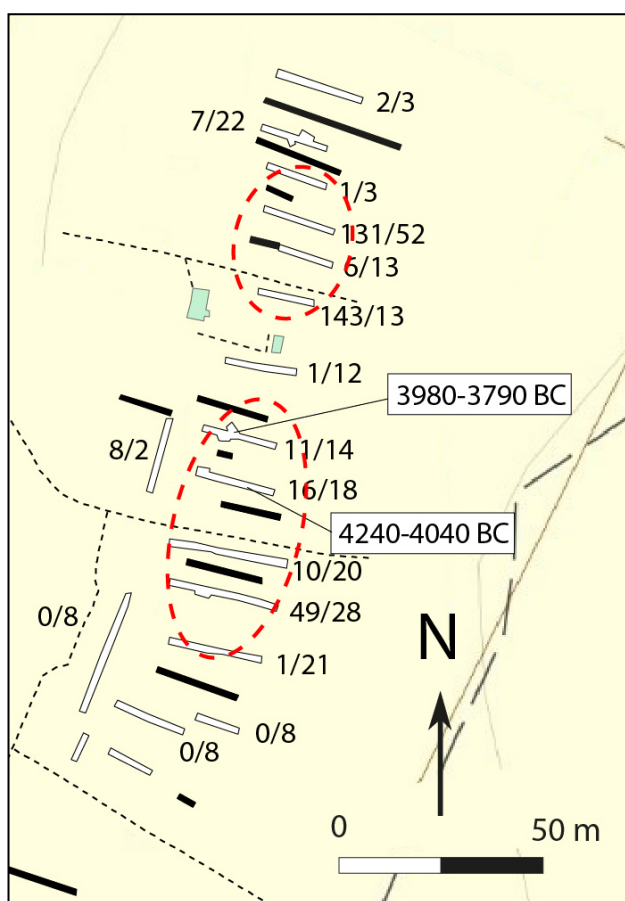
Figur 9. Foto över den västligaste delen av schakt 36 taget från öster. Centralt i bilden syns en av de härdar som framkom vid undersökningen. Det mörka och sotiga kulturlagret är tydligt i bildens nederkant. Här syns även en av de koncentrationer med skörbränd sten, sot och kol som kan utgöra anläggningar, men som var svåra att särskilja från lagret vid förundersökningen (se även fig. 8). Foto taget från öster.

Figur 10. En 5,7 cm lång fintandad benspets (F73) från schakt 42. Spetsen framkom i schaktmassorna från ett av sökschakten. Tyvärr hade den fått yttersta udden avbruten.

Material	Antal	Vikt (g)
Obrända ben	399	1278,2
Brända ben	39	11
Benredskap	1	3,6
Bergart	1	7,6
Flinta	226	510,6
Grönsten	2	60,2
Kvarts	11	21,9
Kvartsit	2	44,7
Porfyr	4	49,7
Skiffer	2	3,8
Metall	4	4,8

Tabell 2. De olika material som tillvaratogs vid förundersökningen.

Figur 11. Fyndfördelningen per schakt i det norra området, enligt principen ben/sten. Som framgår tydligt finns det stora variationer i mängden fynd, med ett par tydliga koncentrationer (röd streckad linje). Schakten och dateringen för de två ¹⁴C-analyserade sälbenen är markerade.

Fyndmaterial och fyndspridning

Vid undersökningen framkom ett förhållandevis omfattande fyndmaterial som utgjordes av metall, slaget stenmaterial och ben, både brända och obrända (tab. 2, bilaga 1). Bland benen fanns ett bearbetat redskap (F73), en tandad benspets (fig. 10). Detta visar att det även finns bearbetade benföremål i materialet, något som är ovanligt även för öländska förhållanden. En relativt stor andel av fyndmaterialet som framkom tillvaratogs i matjorden. Ser man till en sammanställning över fynden spridning i schakten kan man notera att det ställvis finns koncentrationer (fig. 11).

Sten

Det litiska materialet från undersökningen utgörs av kvarts, senon/danienflinta, kritianstadflinta, ordovicisk flinta, grönsten och kvartsit. Det slag-

na stenmaterial som tillvaratogs vid undersökningen kom nästan uteslutande i de schakt där kulturlagret fanns (fig. 11). Det litiska materialet uppvisar en markant dominans av flinta. En stor del av flintmaterialet som tillvaratogs är dock kraftigt patinerat och därmed svårt att typbestämma (fig. 12). Vid fyndregistreringen valdes därför att registrera allt flintmaterial som enbart flinta.

Huvuddelen av materialet (92%) utgörs av produktionsavfall medan 8% utgörs av formella redskap. I materialet finns 8 skrapor, 1 tvärpil, 8 avslag med retusch, 1 flintborr och 1 grönstensyx. Den stora mängden avfall i förhållande till redskap talar för att det skett en mer omfattande redskapsproduktion på platsen och att det inte bara rör sig om lämningar efter en tillfällig aktivitet.

Figur 12. Exempel på patinerad flinta från undersökningen. Det stora svartfläckiga avslaget är sannolikt ordovicisk flinta, inte kristianstadsflinta. Skala i centimeter.

Den tillvaratagna grönstensyxan är liten och har ett spetsovalt tvärsnitt; 65 mm lång, 42 mm bred vid eggen och 15 mm som tjockast (se omslagsbild). Yxan har kraftiga bruksskador och saknar den ursprungliga eggen totalt. Yxkroppen har varit välslipad, med mindre avspaltningssärr längs kanterna.

Det finns flera kärnor i materialet och det framgår att materialet bearbetats med såväl plattform- som bipolär teknologi.

Ben

Vid undersökningen tillvaratogs en begränsad mängd av det benmaterial som framkom, närmare 1,3 kg. Vid en preliminär och mycket översiktlig osteologisk analys konstaterades att det huvudsakligen rörde sig om säl och fiskben. I materialet ingår även en tandad benspets (fig. 10). Det tillvaratogs också brända benfragment spridda inom delar av området, ca 11 gram.

Figur 13. Ettöring och en av de mässingsknappar som tillvaratogs i ödatorpets äldre åkermark (F101, 102)

Figur 14. Agraffknappen, 2,5 cm lång, som tillvaratogs vid metaldetektoravsökningen (F100).

Metall

Vid undersökningen tillvaratogs 6 föremål: 1 ettöring, 2 mässingsknappar (fig. 13) samt 1 agraffknapp (fig. 14), 1 remsölja samt 1 fragment av ett bronsbleck. Ettöringen härrör från unionstiden och är präglad 1884. De två mässingsknapparna dateras till första hälften av 1800-talet. Både ettöringen och de två knapparna kan kopplas till torpets brukningstid. Agraffknappen dateras däremot till folkvandringstid och härrör sannolikt från en förstörd grav. Att datera remsöljan och bronsblecket är svårt, en datering till förhistorisk tid är osäker.

Gravar

Den resta kalkstensflisan var ca 60 x 20 cm och stack upp ca 20 cm (fig. 15). Söder om flisan avtorvades en 50 x 50 cm stor ruta. Vid undersökningen kunde det konstateras att flisan var nedgrävd ca 30 cm. Det gick inte att urskilja någon nedgrävningskant. Flisan tolkades som en rest sten som eventuellt markerade slutet på gravfältet strax norr om undersökningsområdet.

Metalldetektoravsökningen visade att det endast fanns ett mycket sparsamt inslag av förhistoriska metaller i området, medan det sentida inslaget var stort. Detta talar för att eventuella gravar kan ha blivit omrörda, vilket även den registrerade skålgropsstenen i en av stenmurarna kan indikera.

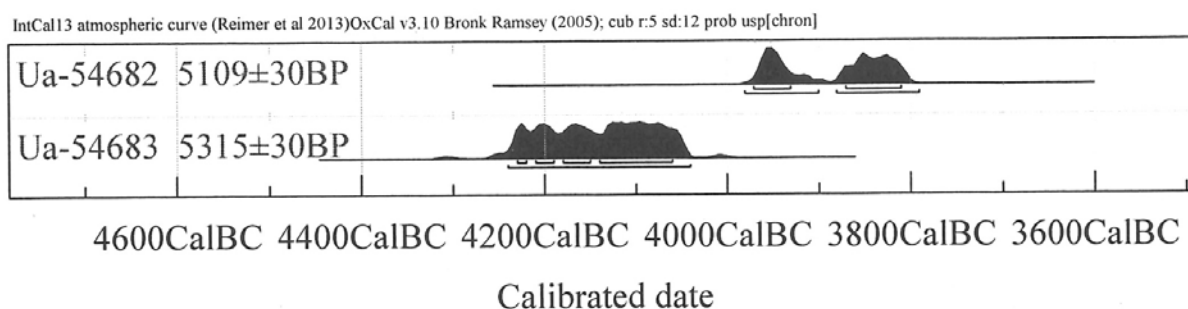

Figur 15. Den avbrutna resta stenen uppe på strandvallen.

¹⁴C-dateringar

Två sälben skickade på ¹⁴C-datering, ett lårben (femur) och en överkäke (maxilla). Vid datering-survalet valdes ben ur två närliggande schakt. De två sälben som skickade till ¹⁴C-analys daterades till övergången senmesolitikum/tidigneolitikum (3980–3790 f Kr resp. 4240–4040 fKr) (fig. 16, bi-

laga 2). Med tanke på att dateringen inte tar hänsyn till reservoareffekten, som finns hos marint levade däggdjur, visar dateringen på ett värde som är uppemot 300 år för gammalt. Korrigerar man dateringen för reservoareffekten bör båda dateringarna ligga i tid före eller strax runt 4000 f.Kr.

Figur 16. Resultatet från ¹⁴C-analysen av de två sälbenen från kulturlagret, innan dateringen korrigerats för reservoareffekten.

Tolkning

Den arkeologiska förundersökningen visar att det finns rikligt med förhistoriska och kulturhistoriska lämningar i det norra området. De arkeologiska lämningarna kan delas upp i tre olika kronologiska skeden, nyare tid, mellersta järnålder och senmesolitikum. Nedan ges en presentation av lämningarna och vilken kunskapspotential de besitter.

Nyare tid

Strax utanför förundersökningsområdet finns ett äldre torp registrerat i FMIS (RAÄ Alböke 112). Idag återstår bara torpgrunden med ett vällagt spisröse, källargrund och ett utvändigt trappsteg.

Från den södra kanten av torpgrunden löper en mur, idag stensträng mot öster där den ansluter till grunden av ett mindre skjul (fig. 17). Delar av stensträngen och grunden till skjulet ligger inom exploateringsområdet. Det finns också en stenmur som löper från husets nordvästra hörn några meter fram till en av områdets östvästliga stenmurar.

I samband med rapportarbetet kontaktades Alböke hembygdsförening, som via Barbro Augustinsson i Köpingsvik kunde lämna ovärderlig information om torpet. Den kursiverade texten nedan är en sammanställning av Barbro Augustinssons redogörelse (Augustinsson 2017 muntlig ref).

Figur 17. Det registrerade torpet som ligger strax utanför exploateringsområdet. I förgrunden syns en förhöjning efter den stenmur som går fram till ett mindre skjul som ligger inom exploateringsområdet. Foto taget från söder.

Bertil Larsson född 1915, bonde på Alböke nr 1, har berättat att torpet kallades Aronas. Enligt kyrkböckerna bodde Olaus Eliasson här tillsammans med hustrun Ingrid sedan 1841, vilket sannolikt motsvarar torpets byggår. Deras son Per Aron Olausson tog över torpet och bodde där med sin maka Britta Stina Micaelsdotter född i Persnäs 1850. Britta Stina och Per Aron gifte sig 1881 och fick fem barn. Av de fem barnen dog Alma Christina, född 1884, i kikhosta bara 3 månader gammal. Dottern Ester dog 1894, sex år gammal. Redan 1889 dog Per Aron och Britta Stina blev änka för andra gången. Hennes första gifte var med en sjöman som dog i "gula febern" utanför Rio de Janeiro.

Vid sekelskiftet 1900 hade barnen lämnat torpet och Britta Stina satt ensam i ett, som man kan förmoda, fallfärdigt hus. Då gifter hon om sig med Lars Peter Andersson från Gullehamn och flyttar till honom. Kanske hade han ett bättre hus, där hon kunde få både sällskap och värme. Hon blev änka för tredje gången 1909 och dog själv 1924. Sammanfattningsvis så tror jag att torpet var bebott från början på 1840-talet fram till 1900.

På den ekonomiska kartan från 1941 finns det då raserade torpets åkermark fortfarande redovisad. Torpets byggdes före 1850 och har varit övergivet i över hundra år, vilket innebär att det kvalificeras till att registreras som fast fornlämning. Vid den metalldetekteringen som genomfördes i samband förundersökningen framkom flera sentida metallföremål som kan härröra från torpets brukningstid, bl.a. två mässingsknappar troligen tillverkade under första hälften av 1800-talet och en ettöring från 1884. Grundstenarna till torplämningen är välhuggna och raka. Sannolikt har man inte använt sig av lös marksten till grunden utan sten som blivit bruten ur någon av de äldre täkterna längs landborgskanten.

Uppe på strandvallen finns ett par gropar som skulle kunna vara ett resultat av sentida markarbeten. I anslutning till ett par av groparna återfanns en koncentration deformerade blykulor och lite läng-

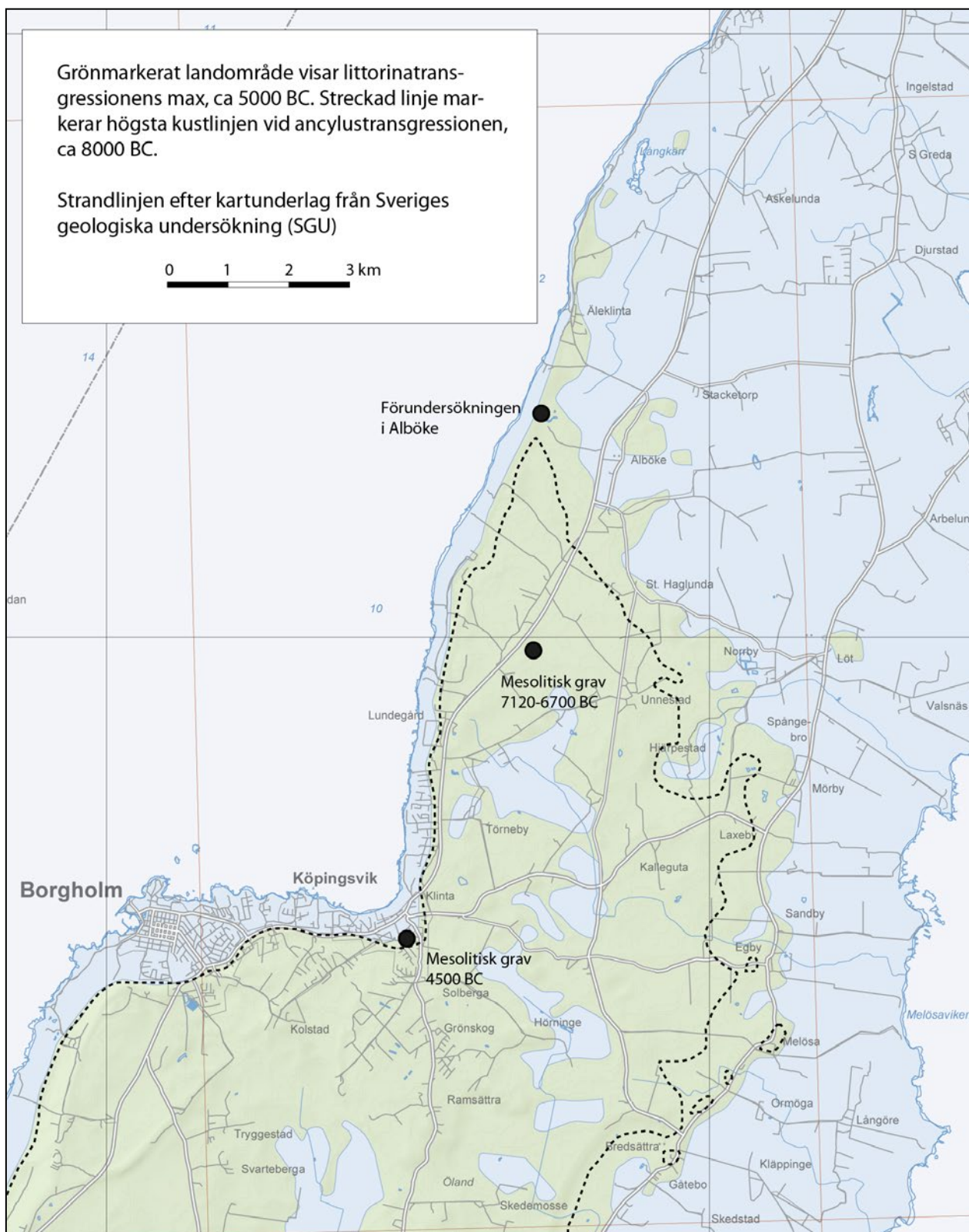
re bort en koncentration av patronhylsor. Genom patronhylsornas nummerbeteckningar framgår att det rör sig om militärammunition tillverkad från 1940-talet fram till 1980-talet. Sannolikt skall detta sättas i samband med militär- eller hemvärnsövningar. Groparna i området med deformerade kulor har sannolikt med målskytte att göra.

Brons- och järnålder

I närområdet finns ett flertal järnåldersgravar. Närmast återfinns (RAÄ 7:1) som ligger omedelbart norr om det tänkta taktområdet. Från själva förundersökningsområdet finns endast ett fåtal järnålderslämningar. Den agraffknapp som framkom vid metalldetektoravsökningen dateras till folkvandringstid och utgör ett typiskt gravfynd, medan remsöljan är mer osäker. De två metallfynden kom båda två mycket ytligt vilket talar för att de hamnat där när marken rörts om i samband med att torpet byggdes eller i samband militär- eller hemvärnsövningar.

I den södra delen av strandvallen fanns en avslagen rest sten. Vid en kontroll gentemot det äldre kartmaterialet framkom inget som visar att det skulle röra sig om en gränsmarkering. I sökrutan som undersöktes framför stenen kunde det konstateras att den inte stod i omrörda lager. Den avslagna resta stenen har tolkats utgöra en början eller avslutning på gravfältet. Däremot kunde det inte konstateras några gravar i området mellan den resta sten och den sydligaste graven på det kända gravfältet. Den lösfunna agraffknappen skulle kunna ses som en indikation på att det funnits gravar i området som kommit att förstöras. Väster om den resta stenen finns tydliga spår efter äldre taktverksamhet

I en av stenmurarna i området finns en sten med skålgropar (RAÄ). Stenen ligger inte i ursprungligt läge, men har sannolikt inte flyttats någon längre sträcka innan den placerades i stenmuren. Traditionellt dateras skålgropar till bronsålder men det finns också exempel på skålgropar från järnålder, varför dateringen är osäker.

Figur 18. Karta över norra Öland och Ancylussjöns och Littorina havets högsta vattennivåer. På kartan redovisas också de två mesolitiska gravar som är undersökta i närheten av Alböke, Övra Vannborga (Pettersson m.fl. 2009) och Köpingsvik (Papeh-Dufay 2008).

Senmesolitikum

Vid förundersökningen framkom ett stort senmesolitiskt material som utgjordes av både anläggningar kulturlager, djurben och ett slaget stenmaterial. Kulturlagret låg längs den östra kanten av strandvallen och sträckte sig sedan vidare åt öster. Sannolikt rör det sig om ett utkastlager där matavfall och litiskt material och annat avträde kastats. I djurbensmaterialet fanns både brända och obrända ben. En översiktlig osteologisk analys av benmaterialet visar att de utgjordes av säl och fisk. Att det inte finns någon överlappning i tid mellan de två analyserna antyder att materialet ackumulerats under en längre tid. I benmaterialet ingår också en tandad benspets, vilket troligen visar att det även tillverkats benredskap på platsen. Det enda typologiskt daterbara föremål som finns i materialet utgörs av en tvärpil samt en liten svår-daterad grönstensyx. En sammantagen datering av fyndmaterialet stärker ¹⁴C-dateringen och pekar mot senmesolitikum.

Ser man till fyndens fördelning över ytan förefaller det finnas stora variationer i den rumsliga spridningen. Detta skulle kunna spegla att det inte rör sig om utkastlager deponerade i utkanten av boplatsen. Koncentrationerna med skörbränd sten och variationerna i fyndspridningen speglar olika aktivitetsytor aktivitetsytor

Dateringen ligger i tid med littorinatrangresionen högsta nivå. Under denna tid har förundersökningsområdet vid Alböke/Äleklinta legat i anslutning till Ölands norra udde och haft ett utpräglat maritimt läge (fig. 18), vilket poängteras av djurbensmaterialet som huvudsakligen består av säl och fisk. Vid den arkeologiska utredningen framkom delar av en flatmarksgrav som dokumenterades i plan, varefter den täcktes med fiberduk och jord. Karaktären på gravfyllningen liknade det fyndförande lagret.

Det mesta talar för att graven är samtida med den mesolitiska aktiviteten och att den inte skall kopplas till järnåldersgravfältet.

Efter förundersökningen framträder bilden av en boplats som i stora drag liknar de två undersökta mesolitiska lokalerna vid Alby och Köpingsvik (Königsson 1979; Alexandersson 2004; Papmehl-Dufay 2008). Från Köpingsvik finns senmesolitiska lämningar spridda över en större yta. Det finns ett kulturlager som innehåller djurben, slaget stenmaterial och en grav. Det humana skelettmaterialet var kraftigt urlakat och halten kollagen så låg att skelettet inte gick att ¹⁴C-datera. Däremot framkom en kolbit, under den gravlagdes ena axel, vilken daterades till senmesolitikum (Papmehl-Dufay 2008). Vid en undersökning strax nordost om graven framkom ett kulturlager som innehöll både slaget ben- och stenmaterial. Härifrån daterades ett älgben och ett hasselnötsskal till senmesolitikum (Alexandersson 2004).

Boplatsen vid Alby undersöktes mellan åren 1970–1972 och blev i det närmaste totalundersökt. Boplatsen låg på en strandvall invid en lagun. Här tillvaratogs ett mycket stort sten- och benmaterial. Det undersöktes ett större antal järnåldersgravar på lokalen. En av gravarna avvek från de övriga genom att individen var gravlagd i hockerställning och visade sig efter ¹⁴C-datering vara senmesolitisk (Königsson m.fl. 1993). Skelettet har analyserats vid ett flertal tillfällen och resultaten har blivit publicerade både nationellt och internationellt. Graven har haft stor betydelse för förståelsen av näringsfånget under slutskedet av mesolitikum (Lidén 1995; Lidén m.fl. 2004; Eriksson 2007; Fornander 2011).

Åtgärdsförslag

Förundersökningen visar att det finns en tydlig gräns i området för de arkeologiska lämningarna. Söder om denna gräns förekommer inga arkeologiska lämningar.

Museiarkeologi/Kalmar läns museum menar att framför allt de senmesolitiska lämningarna som framkom vid förundersökningen uppvisar en hög vetenskaplig potential. Från sydöstra Sverige finns relativt många senmesolitiska lokaler, men endast

ett fåtal med bevarat benmaterial. Detta gör att de lämningarna från Alböke har en stor vetenskaplig potential. Det går att belysa såväl näringsfång som olika hantverkstraditioner, i ben och litiskt material. Kunskap som kan ha stor betydelse på tolkningar både på lokalt och ett större regionalt plan.

Om den gravlagde individen visar sig samtida med det övriga senmesolitiska materialet styrks lokalens vetenskapliga potential ytterligare och man kan se till mer sakrala aspekter och möjligen även se till den dåtida dieten på individnivå.

Referenser

- Alexandersson, K. 2001. Möre i centrum. Mesolitikum i sydöstra Kalmar län. ur *Möre historien om ett småland*. E22-projektet Kalmar läns museum. red Magnusson G. sid 111–128.
- Alexandersson, K. 2004. Vikingatida grav och senmesolitiskt kulturlager: Raä 215, Tingsdal 1:1, Köping sn, Borgholms kn, Öland. Arkeologisk undersökning 2003. Kalmar läns museums arkeologiska rapporter.
- Alexandersson, K. 2015. Ölandsprojektet – Att inventera ett landskap. ur *Grävda minnen, från Skedemosse till Sandby borg*. Red Arnell K-H. Papmehl-Dufay, L. Kalmar. sid 22–35.
- Alexandersson, K. 2016. Mesolitikum vid Skedemosse. Arkeologisk undersökning 2015. Gåtebo 4:2 och Bo 1:9, Bredsättra socken, Borgholms kommun, Öland.
- Arkeologisk rapport 2016:07. Museiarkeologi sydost/Kalmar läns museum.
- Alexandersson, K., Andersson, A-K & Papmehl-Dufay, L. 2014. Fornlämningar på Blå Jungfrun. Arkeologisk inventering och provgrävning 2014. Jungfrun 1:1, Oskarshamns kommun, Misterhult socken, Småland.
- Eriksson, G. 2003. *Norm and difference: Stone Age dietary practice in the Baltic region*. Diss. Theses and Papers in Scientific Archaeology 5. Arkeologiska forskningslaboratoriet, Stockholms universitet.
- Fallgren, J-H, Petersson, M & Rydberg, M. 2009. Övra Vannborga. Arkeologisk undersökning. Övra Vannborga 1:1, Köpings socken, Öland. Nationella rapportprojektet 2008. Kalmar läns museum, rapport 2009:4.
- Holgersson, L & Holgersson, K. 1987. I Alböke sn. Ur Ölands järnåldersgravfält volym 1. Red Beskow Sjöberg, M. Kalmar.
- Königsson, L-K., Königsson, E-S., Bendixen, E. & Possnert, G. 1993. Topography and Chronology of the Alby Stone Age Settlement on southeastern Öland, Sweden. ur *Sources and Resources studies in honour of Birgit Arrhenius*. PACT 38, sid 13-39.
- Lidén, K. 1995. *Prehistoric diet transitions, an archaeological perspective*. Diss. Theses and papers in scientific archaeology. Arkeologiska forskningslaboratoriet Stockholms universitet.
- Lidén, K., Eriksson, G. nordqvist, B., Götherström, A. & Bendixen, E. 2004. "The wet and the wild followed by the dry and the tame" – or did they occur at the same time? Diet in Mesolithic – Neolithic southern Sweden. *Antiquity*, Volume 78, Issue 299. March 2004, pp. 23-33.
- Linderholm, A. 2008. Migration in prehistory. DNA and stable isotope analyses of Swedish skeletal material. Theses and papers in scientific Archaeology 10. Stockholms universitet

Nilsson, H. 2016. Arkeologisk utredning etapp 2 inför bergtäkt inom Alböke 3:2, Borgholms kommun, Alböke socken, Öland

Papmehl-Dufay, L. 2008. Ölands äldsta grav? Kulturlager och gravar från stenålder och järnålder. Arkeologisk förundersökning, Tings Ene 1:1, Köping socken, Öland, Kalmar län. Kalmar läns museums arkeologiska rapporter.

Petersson, M., Fallgren, J.-H. & Rydberg, M. 2009. Övra Vannborga. Arkeologisk undersökning. Övra Vannborga 1:1, Köpings socken, Öland. Nationella rapportprojektet 2008. Kalmar läns museum, rapport 2009:4.

Muntliga referenser

Augustinsson, B. Alböke hembygdsförening muntlig referens via mail 2017.

Tekniska och administrativa uppgifter

Länsstyrelsens dnr:	431-4516-2016
Kalmar läns museums dnr:	33-16-264
Projektnummer KLM:	16/29
Uppdragsgivare:	Jörgen Sjöström, Sjöström Stenförädling AB
Landskap:	Öland
Kommun:	Borgholm
Socken:	Alböke
Fastighet:	Alböke 2:3
Fornlämningsnr:	113, 115
Ekonomisk karta:	Alböke 5H 2b
X koordinat:	6313705
Y koordinat:	607148
Latitud:	N 56° 57' 16.29"
Longitud:	E 16° 45' 42.40"
M ö h:	15–20 m ö h.
Fältarbetstid:	2016.11.01–2016.11.04
Antal arbetsdagar:	6 mandagar
Maskintid:	12 timmar
Personal:	Kenneth Alexandersson & Sandra Lundholm
Foto, Du nr:	Du 281
Fynd nr:	KLM 46069:1–106
Fynd:	Fynden förvaras, i väntan på fyndfördelning, i Kalmar läns museums magasin under sitt KLM-nummer. Fynden finns registrerade i en för ändamålet upprättad Microsoft Access® databas.
Analyser:	Analyserande institution.
Tidsålder:	Senmesolitikum, folkvandringstid & historisk tid
Dokumentation:	All dokumentation förvaras på KLM.
Inmätning:	Vid inmätningen användes IDA (Instant field Documentation system and Availability). Koordinater och höjdangivelser i rikets koordinatsystem SWEREF 99 16:30 och RH2000.

Bilagor

Bilaga 1. Resultat av ¹⁴ C-analys	37
Bilaga 2. Fyndlista	39

UPPSALA
UNIVERSITET

Uppsala 2016-12-09

Kenneth Alexandersson
Museiarkeologi Sydost/ Kalmar läns museum
Box 104
391 21 KALMAR

Angströmlaboratoriet
Tandemlaboratoriet

Göran Possnert

Besöksadress:
Ångströmlaboratoriet
Lägerhyddsvägen 1
Rum 4143

Postadress:
Box 529
751 20 Uppsala

Telefon:
018 – 471 30 59

Telefax:
018 – 55 57 36

Hemsida:
<http://www.angstrom.uu.se>

E-post:
Goran.Possnert@Angstrom.uu.se

Resultat av ¹⁴C datering av obrända ben från Alböke socken, Borgholms kommun, Kalmar län.

Förbehandling av benmaterial (HCl-metoden):

1. Mekanisk rengöring av ytan (skrapning, ev. sandblästring).
2. Ultraljudstvätt i avjoniserat, urkokt vatten pH=3.
3. Krossning i mortel.
4. 0.8M HCl tillsätts, omrörning (cirka 10 °C, 30 min, karbonat bort). Löslig fraktion benämns fraktion A.
5. Olöslig fraktion tillsätts vatten, pH 3, och värms under omrörning (90 °C, 6-8 timmar). Olöslig del benämns fraktion C och löslig del benämns fraktion D. Fraktion D bör ge den mest relevanta åldern eftersom det mesta av benmaterialets organiska del ("kollagenet") återfinns här. Övriga fraktioner kan emellertid ge information om föroreningsinverkan och bör i kritiska fall dateras. Det kemiska utbytet i de olika stegen kan också ge en vägledning om dateringsresultatets pålitlighet genom att benmaterialets kemiska kvalitet därigenom kan bedömas.

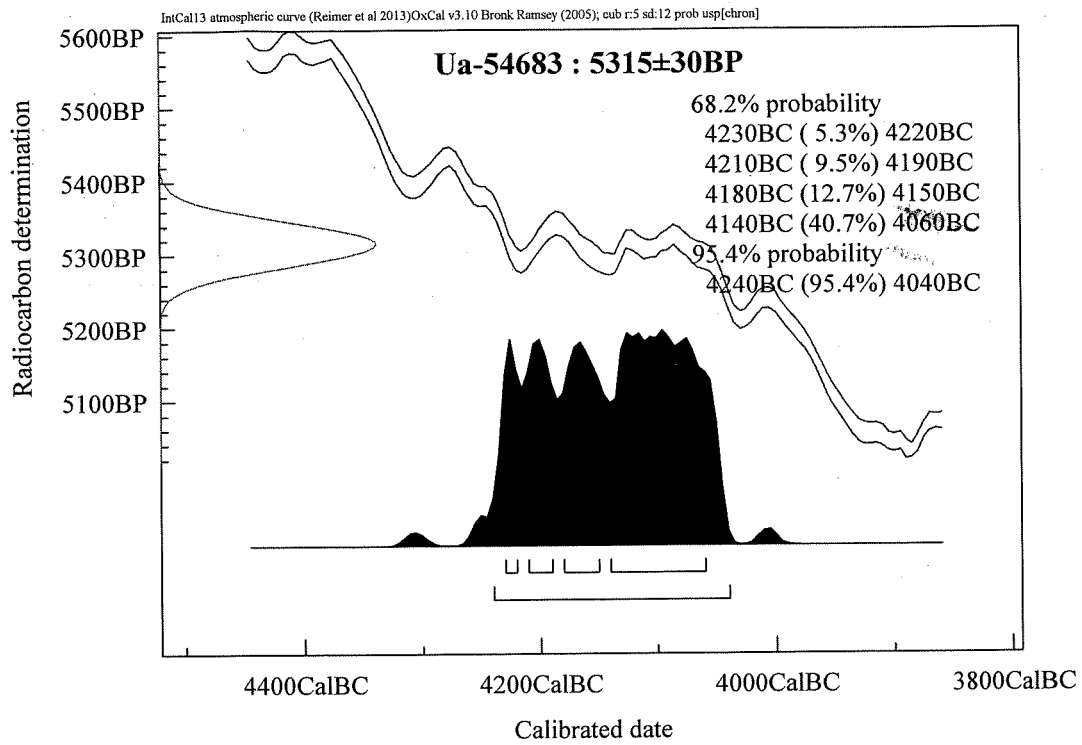
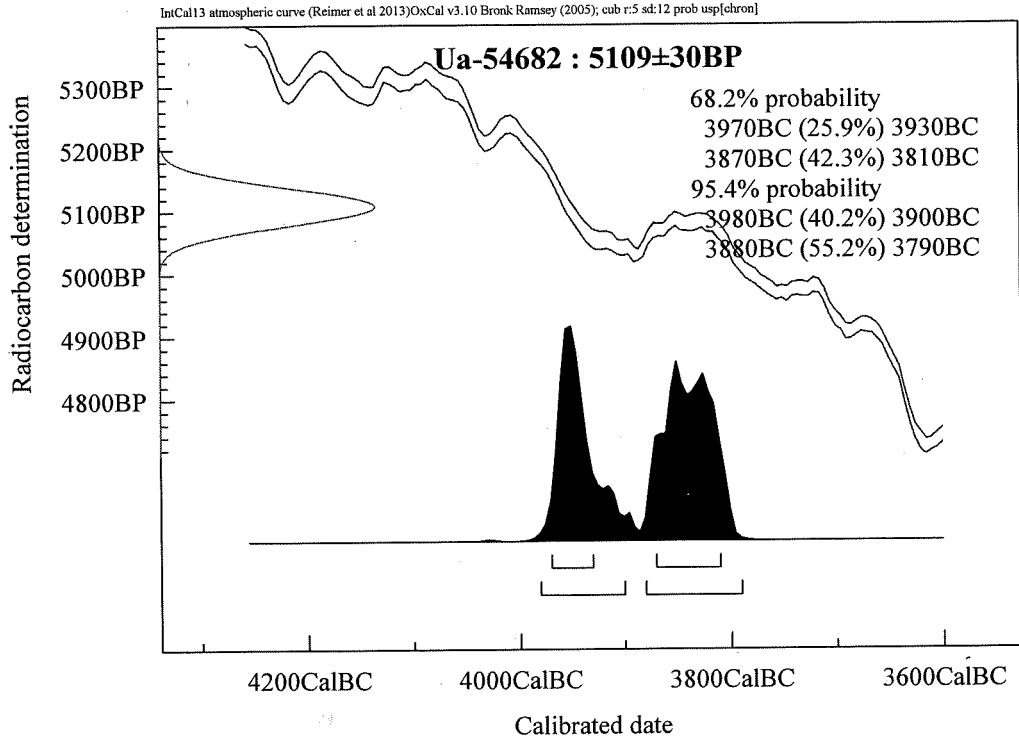
Den fraktion som ¹⁴C-bestäms förbränns till CO₂-gas som i sin tur Fe-katalytiskt grafiteras före acceleratorbestämningen. I den aktuella undersökningen har fraktionen D daterats.

RESULTAT

Labnummer	Prov	δ ¹³ C‰ VPDB	¹⁴ C age BP
Ua-54682	Alböke 1	-17,0	5 109 ± 30
Ua-54683	Alböke 2	-16,2	5 315 ± 30

Med vänlig hälsning

Göran Possnert/ Elisabet Pettersson

Fyndlista

KLM 46069:1-106

ÖL
Alböke sn
Alböke 3:2
Fornl nr:
Arkeologisk förundersökning

F nr	Ruta	Anl	Material	Sakord	Typ	Ant	Vikt(g)
1			Flinta	Avslag/avfall		1	8,8
2			Flinta	Kärna	Bipolär	1	1,8
3			Kvarts	Kärna	Bipolär	1	3
4			Flinta	Skrapa	Avslagsskrapa	2	4
5			Flinta	Skrapa	Eggfragment	1	0,2
6			Porfyr	Avslag/avfall		1	22,8
7			Kvarts	Avslag/avfall		2	12,2
8			Flinta	Avslag/avfall		40	50,9
9			Ben	Bränt ben		2	0,3
10			Flinta	Avslag/avfall		1	0,4
11	59		Flinta	Avslag/avfall		1	0,3
12			Flinta	Avslag med retusch		2	2
13			Flinta	Avslag/avfall		5	14,4
14			Kvartsit	Avslag/avfall		1	43,3
15			Flinta	Skrapa	Avslagsskrapa	1	6,1
16			Flinta	Avslag med retusch		2	14,2
17			Flinta	Avslag/avfall		7	10,2
18			Skiffer	Avfall?		1	1,2
19			Ben	Bränt ben		1	0,1
20			Grönsten	Avslag		1	3,2
21			Flinta	Avslag/avfall		7	16,1
22			Grönsten	Yxa		1	57
23			Ben	Obränt ben		1	1,1
24			Flinta	Avslag/avfall		11	17,6
25			Kvarts	Avslag/avfall		1	0,4
26			Ben	Bränt ben		5	1,8
27			Flinta	Avslag/avfall		6	41
28			Flinta	Borr		1	4,5
29			Flinta	Avslag med retusch		2	3,9
30			Flinta	Avslag/avfall		15	18,9
31			Ben	Bränt ben		2	0,1
32			Flinta	Kärna	Plattform	1	80
33			Flinta	Avslag/avfall		15	18,7
34			Bergart	Avslag		1	7,6
35			Ben	Bränt ben		2	0,5
36			Flinta	Avslag		1	1,9
37			Flinta	Avslag/avfall		12	9,1
38			Ben	Bränt ben		1	0,4
39			Flinta	Tvärpil		1	0,4
40			Skiffer	Bearbetad?		1	2,6
41			Flinta	Avslag/avfall		25	77,8
42			Porfyr	Avslag/avfall		1	17,7
43			Ben	Bränt ben		4	3,2
44			Flinta	Avslag/avfall		3	0,7
45			Flinta	Avslag/avfall		1	0,1
46			Ben	Bränt ben		1	0,1

47		Porfyr	Avslag/avfall		2	9,2
48		Flinta	Kärna	Bipolär	1	3,1
49		Flinta	Avslag/avfall		15	20,7
50		Ben	Bränt ben		1	0,1
51		Flinta	Skrapa	Skrapegg	1	0,4
52		Flinta	Avslag/avfall		2	5,4
53		Kvarts	Avslag/avfall		1	3,5
54		Flinta	Avslag/avfall		12	27,3
55		Ben	Bränt ben		8	2,5
56		Kvartsit	Avslag/avfall		1	1,4
57		Flinta	Avslag med retusch		1	2,1
58		Kvarts	Avslag/avfall		2	0,8
59		Flinta	Avslag/avfall		20	31
60		Kvarts	Avslag/avfall		2	1,4
61		Ben	Obränt ben		4	3
62		Flinta	Avslag/avfall		1	0,3
63		Flinta	Avslag/avfall		1	0,2
64		Flinta	Avslag/avfall		2	3,8
65		Ben	Bränt ben		2	0,8
66		Kvarts	Avslag/avfall		1	0,4
67		Flinta	Skrapa		1	2
68		Flinta	Avslag med retusch		1	1,4
69		Kvarts	Avslag/avfall		1	0,2
70		Ben	Bränt ben		4	0,7
71		Flinta	Skrapa		1	6,1
72	208	Flinta	Skrapa		1	2,6
73		Ben	Tandad benspets		1	3,6
74		Ben	Obränt ben		18	50,6
75	12	Ben	Obränt ben		13	48,8
76		Ben	Obränt ben		1	43,3
77		Ben	Femur, säl		1	11,2
78		Ben	Obränt ben		8	134
79		Ben	Obränt ben		1	6,8
80		Ben	Obränt ben		3	10,8
81		Ben	Maxilla, säl		1	2,6
82		Ben	Obränt ben		23	57
83		Ben	Obränt ben		61	216
84		Ben	Obränt ben		36	133
85		Ben	Obränt ben		44	125
86		Ben	Obränt ben		13	44,2
87		Ben	Obränt ben		5	11,1
88		Ben	Obränt ben		4	9,8
89		Ben	Obränt ben		1	2
90	25	Ben	Obränt ben		40	83,3
91		Ben	Obränt ben		12	11,4
92	39	Ben	Bränt ben		6	0,4
93	28	Flinta	Avslag/avfall		1	0,2
94		Ben	Obränt ben		40	17,7
95		Ben	Obränt ben		3	34,8
96		Ben	Obränt ben		7	38,7
97		Ben	Obränt ben		38	131
98		Ben	Obränt ben		21	51,4
99		Brons	Remsölja		1	4
100		Brons	Agraffknapp		1	4,1

101	Lösfy	Koppar	Mynt	Ettöring	1	1,9
102	Lösfy	Mässing	Knapp		1	2
103	Lösfy	Mässing	Knapp		1	2,5
104		Brons	Metallbleck		1	0,7
105		Ben	Obränt ben	Fiskben	49	1,2
106		Ben	Obränt ben	Fiskben	17	0,7

Adress Box 104,
S-392 21 Kalmar

Telefon 0480-45 13 00

E-post info@kalmarlansmuseum.se
Webb kalmarlansmuseum.se

